



Uitgelezen

Neoliberale armoedebestrijding

Francine Mestrum. De rattenvanger van Hameln. De Wereldbank, armoede en ontwikkeling. Berchem, EPO, 2005, 222 p.

Drie jaar geleden publiceerde ontwikkelingseconome Francine Mestrum haar boek *Globalisering en armoede*, waarin ze een analyse maakte van de neoliberale ideologie die aan de basis ligt van de armoedebestrijding van de grote internationale instellingen zoals de VN en vooral de Wereldbank. In haar nieuwe boek *De rattenvanger van Hameln* wordt die ideologische analyse geactualiseerd en verder uitgewerkt. Een vertooganalyse van de beleidsdocumenten van onder andere de Wereldbank en het UNDP (United Nations Development Programme) laat zien dat niet alleen aan het concept van 'armoedebestrijding', maar ook aan aanverwante concepten zoals 'ongelijkheid', 'sociale ontwikkeling', 'sociale bescherming', 'cultuur' en 'democratie' telkens erg particuliere en neoliberale invullingen gegeven worden.

De economische recepten van het neoliberale paradigma -ook wel de 'Washington Consensus'- dat aan de grondslag ligt van het beleid van onder andere de Wereldbank en het IMF zijn gekend. Ontwikkeling vereist economische groei en groei wordt gerealiseerd door liberalisering van de handel en van de financiële markten, door privatiseringen, dereguleringen, lage belastingen en een strikte begrotingsdiscipline. Het mensbeeld achter deze ideologie is dat van het autonome, geïsoleerde individu dat zichzelf realiseert doorheen zijn economische handelen op de markt. De vrije markt zelf wordt gezien als een natuurlijk fenomeen dat zo veel

mogelijk de vrije loop moet krijgen zonder versturende interventies.

Het is niet verwonderlijk dat vanuit deze visie 'armoedebestrijding' in eerste instantie gericht is op het verhogen van de zelfredzaamheid van de arme mens. Deze moet 'empowered' worden zodat hij zich kan inschakelen in de markt en zo in zijn eigen levensonderhoud kan voorzien. De uitbouw van een systeem van sociale zekerheid is ongewenst. Zo'n systeem leidt immers alleen maar tot passiviteit. Als cliënt van een welvaartssysteem is de mens niet langer gemotiveerd zich op de markt te ontplooiën. Opvallend is dat armoedebestrijding hier niet meer gaat over het garanderen van een inkomen en dat het probleem losgekoppeld wordt van de vraag naar de faire verdeling van de welvaart tussen rijk en arm. Het probleem en de oplossing liggen uitsluitend bij de arme mens die zelfredzaam gemaakt moet worden om zichzelf over de armoedegrens heen te tillen. Ongelijkheid in inkomen is geen probleem, enkel de ongelijkheid in kansen om economisch te participeren. Ook 'sociale bescherming' gaat niet over het garanderen van een materieel bestaansminimum, maar gaat enkel over de bescherming van de gelijke kansen op participatie. Mensen moeten 'op de trampoline' gezet worden en aangespoord tot het nemen van risico's op de arbeidsmarkt. Het bestaan van deze risico's is niet alleen onvermijdelijk, maar ook een noodzakelijke motor voor de economische groei. De ongelijkheden die uit deze risico's voortvloeien zijn dan ook zelf natuurlijk en onvermijdelijk. Een sociaal welvaartsysteem dat deze risico's zou willen wegnemen is contraproductief. 'Goed bestuur' en 'sociale ontwikkeling' gaan dan ook niet over de collectieve sociale emancipatie van een zorgzame samenleving maar wel over een sterke staat

die een institutioneel kader creëert waarbinnen de vrije markt kan floreren. Dat de Wereldbank meer en meer aandacht heeft voor lokale 'cultuur' en voor 'democratische participatie' lijkt in eerste instantie een toe te juichen ontwikkeling. Zoals Mestrum laat zien, mogen we ons ook hier echter niet verkijken op de mooie woorden, maar moeten we ons bewust zijn van de achterliggende invulling. 'Cultuur' is waardevol omdat het 'sociaal kapitaal' of gemeenschapszin genereert. Dit betekent dat arme mensen die pech hebben op de arbeidsmarkt steeds een familiaal of sociaal netwerk hebben waarop ze kunnen terugvallen en dus geen 'sociale rechten' nodig hebben. Democratische participatie is dan weer enkel en alleen participatie met betrekking tot concrete uitvoeringsmodaliteiten van bepaalde ontwikkelingsprogramma's. Deze idee van 'good governance' als overleg tussen instellingen en alle stake-holders is echter een vorm van pseudo-democratie. Over het achterliggende macro-economische beleid zelf kan en mag immers niet gediscussieerd worden. De Washington Consensus zelf blijft onaangetast en voorwaarde voor eerder dan inzet van de democratische participatie. Mestrum beperkt zich niet alleen tot een analyse van het neoliberale paradigma, maar tracht ook elementen aan te brengen voor een alternatieve visie op ontwikkeling en armoedebestrijding. Ze pleit ervoor om een aantal oude recepten die door het neoliberale denken in diskrediet zijn geraakt, opnieuw een kans te geven. Het is daarbij essentieel te breken met de gedachte dat de vrije markt een natuurlijk fenomeen zou zijn. De markt moet als dusdanig niet noodzakelijk verworpen worden, maar moet wel opnieuw gestuurd kunnen worden door een socio-economisch beleid op niveau

van de nationale staten. In het kader van de voedselsoevereiniteit pleit ze ervoor om landbouwproducten uit de sfeer van de vrijhandel te houden. Publieke goederen mogen niet aan de vrije markt worden overgeleverd. Selectief protectionisme ten aanzien van zich ontwikkelende sectoren moet mogelijk zijn. Sociale ontwikkeling moet uitdrukkelijk gaan over de herverdeling van rijkdom en dus zowel gaan over armoedebestrijding als over rijkdombestrijding. Sociale rechten en sociale bescherming gaat niet alleen over gelijke kansen op marktparticipatie, maar wel degelijk ook over inkomensgaranties. De consequente manier waarop Mestrum de neoliberale ideologie van de Wereldbank dissecteert is indrukwekkend. Ook het alternatief dat ze presenteert is in eerste instantie overtuigend, al slaagt ze er nog niet helemaal in dit alternatief als een volledig coherent en omvattend paradigma te presenteren. Het blijft voorlopig nog te veel een opsomming van maatregelen die te veel lijken op een eenvoudig teruggrijpen naar oude recepten waarbij al te eng wordt gefocuseerd op de herverdeling van inkomen. Haar analyse is soms ook erg zwart-wit en lijkt het belang van de evolutie die het discours van de Wereldbank doormaakt te onderschatten. Enerzijds werkt ze onvoldoende uit hoe die evolutie de conceptuele problemen van het neoliberalisme van binnenuit lijkt bloot te leggen (p. 137). Anderzijds lijkt het er door haar aanpak soms op alsof een multi-dimensionele analyse van armoede, erkenning van het belang van zelfredzaamheid of aandacht voor cultuur en participatie op zich al verdacht zijn. Een verdere analyse zou moeten aantonen hoe haar alternatief een ander betekenis-kader aanreikt



waarbinnen die ontwikkelingen een eigen en betere plaats kunnen krijgen dan binnen het neoliberale denken. Het zou haar argumentatie alleen maar kunnen versterken.

Mestrums analyse is tot slot ook uitdrukkelijk bedoeld als een waarschuwing aan de vele NGO's die het veranderend discours van de Wereldbank – met meer aandacht voor goed bestuur, cultuur en democratie – lijken te verwelkomen. Ook het enthousiasme van sommigen voor de erg minimalistische Millenniumdoelstellingen van de VN vindt in haar ogen geen genade. Meestappen in de

huidige aanpak van de armoedebestrijding impliceert indirect immers een bevestigen van het neoliberale denken. Veel drastischer ingrepen dan de aangekondigde maatregelen en een heel andere visie op economie, mens en staat zijn nodig om de armoede structureel aan te pakken en tot een rechtvaardiger wereld te komen. Het doorprikken van en breken met het neoliberale discours en het aanreiken van een overtuigend alternatief blijft een van de meest essentiële en helaas nog te vaak verwaarloosde opdrachten.

Stefan Rummens